

Recenzii

filozofică autentică. Presentul volum – *Despre Iubire* – grupează conferințele susținute pe această temă în cadrul Universității Libere a Științelor Omului (ULSH) – institut privat de filozofie din Franța – între anii 1979 și 1980. Departe de a-i cuprinde pe toți cei care au vorbit despre iubire, părintele Phillippe ne propune câțiva autori celebri care au fost selectați pe baza unei anumite dimensiuni a iubirii pe care o evidențiază. Astfel, după o prezentare sintetică a fenomenologiei iubirii în filozofie și teologie, teologul dominican ne prezintă patru *majores* care ne înlesnesc pătrunderea în taina iubirii, constituind în același timp patru mari izvoare ale oricărei reflecții filozofico-teologice asupra iubirii: Platon cu *épos*-ul extatic; Aristotel, filozoful iubirii spirituale (*φιλία*); Toma de Aquino, teologul iubirii ca pasiune și Ioan al Crucii, poetul iubirii divine. La mijloc, așezată ca o balanță între cei patru, iubirea agapică din Sfânta Scriptură este următoarea temă de meditație pentru autor. Volumul – care se încheie cu patru prelegeri (*Iubire și inteligență; Iubire, libertate și dăruire personală; Iubire și fecunditate; Iubirea, împlinirea persoanei*) – este o irezistibilă invitație în a „înțelege că iubirea, mereu legată de exces și de fecunditate, adâncește în noi și o sărăcie, o lipsă” (p. 228) care, prin metabolismul inimii, se metamorfozează într-o permanentă dorință de îmbogățire a spiritului.

Pr. Drd. Cătălin Crișan

***Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, coord. Christine Chaillot, traducere de Liliana Donose Samuelsson, Humanitas, București, 2011, 496 p., ISBN 978-973-50-3109-1**

Complot, trădare, asasinate și mult, mult sânge. Aceste cuvinte ți se imprimă în minte după ce citești volumul dedicat popularizării în Occident a istoriei Bisericii – sau mai degrabă Bisericilor – Ortodoxe din Europa de Est. Deși Christine Chaillot se străduiește, ca orice convertit plin de zel, să prezinte tezaurul dat uitării sau ignorat al creștinismului oriental, expunerea evenimentelor care l-au marcat secolul trecut se dovedește mai degrabă înspăimântătoare, decât provocatoare. Se vorbește despre o instituție care își actualizează iar și iar vocația martirică, chiar și astăzi când vorbim atât de facil despre egalitatea de șanse, drepturi ale omului și politici nediscriminatorii.

Prefața semnată de Kallistos Ware prezintă în linii mari contextul socio-politic și cele trei evenimente care au determinat cursul istoriei în secolul vitezei, momente care au afectat și Biserica Ortodoxă (revoluția bolșevică din 1917, extinderea comunismului în Europa de Est începând cu 1945 și prăbușirea blocului sovietic în 1988-1991), dar care tot nu au putut să pună capăt sub nicio formă bolii care a caracterizat dintotdeauna Trupul lui Hristos: lipsa de colaborare inter-ortodoxă la nivelul administrației bisericești și al jurisdicțiilor (p. 10), un deficit care se resimte tot mai acut.

Materialul dedicat *Patriarhiei Ecumenice* (p. 27-58) oferă o mărturie vie și o dovadă în plus că Biserica încă mai dăinuie prin susținerea dumnezeiască în ciuda eforturilor neobosite ale mădularilor ei de a o sfâșia de dragul propriilor orgolii și pentru satisfacerea

Recenzii

vanităților personale. În contextul dezmembrării Imperiului Otoman și al schimbului de populație cu Grecia, când patriarhii ecumenici sunt supuși unor intense presiuni politice venite în special din partea guvernului elen, Constantinopolul se transformă într-un „cuib defensiv, inaccesibil celui care nu subscrie sentimentalismului defensiv” (p. 38), predispus la reactivarea gerontocrației (p. 45), fiind incapabil să se redreseze până la instalarea lui Athenagoras I (1948-1972).

Biserica Ortodoxă din Grecia (p. 59-89), autoproclamată independentă de Patriarhia Ecumenică la 15 iulie 1833, și recunoscută printr-un tomos patriarhal și sinodal la 29 iunie 1850, a pășit în secolul XX împovărată de „imixtiunea statului, constantă și mereu sporită, de lipsa unei organizări sinodale a Bisericii, de absența unui organ administrativ suprem al afacerilor bisericești, de neglijarea unei infrastructuri pentru acțiuni sociale oricât de elementare ale Bisericii, de absența totală de contacte cu celelalte Biserici din afară”, care au antrenat neputința și dezorganizarea în sânul Bisericii, pe fondul imixtiunii absolute și continue a statului „în funcționarea internă și publică a Bisericii, cu alte cuvinte, în toate afacerile Bisericii (politeocrație)” (p. 61). Este de remarcat rolul mobilizator al laicatului care se constituie în asociații religioase și frății creștine (Zoe și Soter), desfășurând intense activități caritabile și misionare.

Textul care prezintă *Biserica din Cipru* (p. 90-103) este unul foarte bine alcătuit, redactat de un fost colaborator al arhiepiscopului Makarios III, președintele republicii cipriote între anii 1960 și 1974. Este o istorie deosebită, marcată de atrocități săvârșite de coloniștii britanici, dublate de interdicții stupide, privări de libertate și ocazionale execuții prin spânzurare, toate petrecute până acum 50 de ani. Interesant se dovedește și contextul invaziei turce din 1974, redat foarte explicit. Citind printre rânduri, este imposibil să nu resimți durerea autorului în fața prădării „patriei noastre”.

Istoria *Bisericii Ortodoxe din Bulgaria* (p. 104-129) beneficiază de o amplă introducere, care simplifică înțelegerea situației complicate cu care s-a confruntat aceasta de-a lungul războaielor balcanice și a celor două Războaie Mondiale. Sunt accentuate recunoașterea statutului de patriarhie, organizarea și misiunea Bisericii, problema diasporei, respectiv întreg spectrul de relații întreținute, pe de o parte, cu statul, iar pe de altă parte cu celelalte Biserici (ortodoxe și nu numai) prin angajamentul ecumenic (în impas odată cu părăsirea CEB și CBE în 1998).

Prezentarea *Bisericii Ortodoxe din Serbia* (p. 130-156) debutează cu precizarea pe scurt a momentelor decisive care au marcat viața eclezială. Sunt descrise în ordine cronologică activitățile ierarhilor care au arhipăstorit Biserica înainte și după ridicarea (din nou) la rang de Patriarhie, pe parcursul a mai bine de 70 de ani de conflicte interetnice și interreligioase soldate cu distrugerea a sute de biserici și uciderea a zeci de mii de sârbi ortodocși (nu este amintit însă numărul de victime făcute de acești pravoslavnici creștini), cărora li s-au adăugat alte sute de mii de deportați în diferite lagăre de concentrare. Viața plină de suferință a Bisericii este adesea împărtășită de întâistătorii ei care sunt asasinați, executați, sau, în cel mai fericit caz, privați de libertate, atât în timpul terorii fasciste, cât și sub dominația comunistă.

Cele „câteva note despre istoria *Bisericii Ortodoxe din Albania*” (p. 157-177), sem-nate de Preafericirea Sa Anastasios Yanoulatos, primatul acestei Biserici, constituie exem-

plul perfect de istorie scrisă din inimă la persoana I. După o „privire de ansamblu” și descrierea genezei statului albanez sunt prezentați „anii negri”, ce culminează cu autopromocarea Albaniei, sub regimul lui Enver Hodja, drept „primul și unicul stat ateu din lume” (1967) și cu suprimarea oricărei urme de viață spirituală. Relaxarea restricțiilor după 1991 permit reorganizarea sau „resurecția” Bisericii Ortodoxe, al cărei efectiv mai număra doar 20 de preoți în întreaga țară. Sunt expuse pe larg eforturile de refacere a vieții ecleziale, programele sociale și de educație, precum și activitățile panortodoxe și ecumenice.

Pr. Prof. Mircea Păcurariu semnează istoria *Bisericii Ortodoxe Române* (p. 178-198), în care înfățișează pe scurt, cu obișnuita acrivie academică ce-l caracterizează, evoluția sub vremi a Bisericii de pe teritoriul țării noastre, punând accentul pe constituirea Patriarhiei Ortodoxe Române, pe raporturile întreținute de aceasta, prin întâistătorii ei, cu autoritățile de stat, precum și pe îngrădirile de tristă amintire impuse de regimul comunist.

Descrierea situației *Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova* (p. 199-224) este prefațată de o scurtă introducere în istoria Basarabiei, facilitând cititorului înțelegerea evoluției ei. Sunt expuse încercările de integrare canonică în jurisdicția B.O.R. după 1918, dificultățile întâmpinate în afirmarea autocefaliei sau soluțiile de compromis anulate de cele două ocupații sovietice (1940-1941; 1944-1991), dar și complicațiile determinate de reactivarea Mitropoliei Basarabiei în cadrul B.O.R., calificată drept „instrument al imperialismului românesc” (p. 222), gest ce a dus la o întreagă suită de procese și ostilități, care continuă până astăzi.

În ce privește istoria *Bisericii Ortodoxe din Ungaria* (p. 225-252), cititorul va sesiza că este inseparabilă de cea a Bisericii Ortodoxe Română și Sârbă, dar și de cea a Patriarhiei Ecumenice. Textul se dovedește important și actual în contextul pregătirii unei noi Legi a Cultelor în Ungaria, care, deși recunoaște comunității ortodoxe statutul de Biserică, nu îi permite să se bucure de drepturi pe motivul organizării ei în diferite exarhate și sub diferite jurisdicții (bulgară, rusă, sârbă, română și a Patriarhiei Ecumenice).

După evidențierea originilor Ortodoxiei în teritoriile Moraviei Mari și ale Boemiei, precum și a încercărilor de integrare a husiților în Biserica Ortodoxă la jumătatea secolului al XV-lea, studiul despre *Biserica din Ținuturile Cehiei și Slovaciei* (p. 253-269) subliniază dănuirea peste timp a comunităților ortodoxe, chiar dacă erau privite ca puncte de infiltrare ale amenințării panslave. Destrămarea Imperiului dualist Austro-Ungar creează oportunitatea constituirii unei Biserici rupte din sânul celei catolice și a celei unite sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe a Serbiei. Ocupația fascistă aduce cu sine scoaterea ei în afara legii, pe lângă multe alte represalii sângeroase, iar în contextul politic de după cel de-al Doilea Război Mondial, Biserica Ortodoxă din aceste ținuturi se orientează spre Patriarhia Moscovei, care îi conferă autonomia în 1951.

Prezentarea *Bisericii Ortodoxe din Polonia* (p. 270-292) este precedată și ea de „Scurte informații istorice” din care se pot afla date despre suprimarea autonomiei legale și administrative în timpul ocupației rusești, ceea ce a dus la pierderea identității sinodului Bisericii Ortodoxe din Polonia, dar și la încorporarea forțată a comunităților în Biserica Rusă. Revoluția bolșevică prilejuiește constituirea unei republici polone, dar și a unei Biserici Ortodoxe autonome, respectiv autocefale. Însă tendința de consolidare a unității naționale bazate pe catolicism atrage la scurt timp defavorizarea și persecutarea Bisericii

Recenzii

Ortodoxe, urmărindu-se slăbirea mișcărilor minorităților naționale ucrainene și bielorusse prin închiderea parohiilor active și a bisericilor ortodoxe. Nici după cea de-a doua conflagrație mondială nu se poate vorbi de o ameliorare, când, sub stăpânire sovietică, Biserica Ortodoxă se confruntă cu alte măsuri intolerante, manifestări autoritare și acte de vandalism care duc la scăderea dramatică a numărului de credincioși de la 4.200.000 la 450.000 în câțiva zeci de ani.

O complexă, dar și complicată expunere este cea a *Bisericii Ortodoxe din Țările Baltice* (p. 293-321), în care este sintetizată istoria a 3 state cu destine distincte, prezentarea fiind o provocare deopotrivă pentru cei doi autori și pentru cititorii evenimentelor care marchează existența comunităților ortodoxe din Estonia, Letonia și Lituania, în timpul celor două Războaie Mondiale, pe parcursul ocupației sovietice, precum și după destrămarea URSS.

Parte integrantă a Bisericii Ruse, istoria unei *Biserici Ortodoxe Bielorusse* (p. 322-348) începe odată cu împărțirea acestui teritoriu între Rusia bolșevică și cea de-a Doua Republică Poloneză în 1921. Dacă Biserica din jumătatea estică este supusă restricțiilor ateiste și experimentelor bolșevice care culminează cu încurajarea renașterii în vederea distrugerii ei din interior, în ținuturile vestice ea se confruntă cu încercările de subminare a Ortodoxiei și de catolicizare printr-o nouă uniune. De parcă nu ar fi fost de ajuns, luptele intestinale dintre susținătorii autocefaliei Bisericii locale și partizanii dependenței de Moscova sfârșesc prin asasinarea mitropolitului primat de către o altă față bisericească. Drama continuă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial când Biserica este folosită de către naștiți ca mijloc propagandistic și ajunge ca, în cele din urmă, să fie crunt persecutată de ambele părți beligerante. Măsurile nefaste continuă într-o formă mai puțin sângeroasă și după încorporarea în URSS, când ierarhii colaboraționiști au reușit să aducă Biserica în pragul extincției.

Spre deosebire de materialele anterioare, prezentarea *Bisericii Ortodoxe din Ucraina* (p. 349-383) este prefațată de rezumarea impactului pozitiv pe care îl are această instituție asupra „inteligenței” la începutul secolului trecut. Ca și în cazul Poloniei și al Bielorusiei, descompunerea Imperiului Țarist aduce cu sine nu doar problema creării unui stat independent, ci și a constituirii unei Biserici naționale autocefale, „chestiune pusă în relație cu luptele politice și diverse ideologii și, adeseori, pusă în discuție de persoane de la marginea Bisericii Ortodoxe, mai precis, chiar din afara Bisericii. Aceste persoane sperau să exploateze sentimentele naționale ale credincioșilor în scopuri politice sau personale. Așa s-a întâmplat după Revoluție, apoi în anii '20, încă o dată în 1940 și pe urmă în anii 1990” (p. 359). Tendințele autocefale și renașterii concretizate în constituirea unei „Biserici ucrainene vii și independente”, pecetluită printr-o monstruoasă autoconsacrare „alexandrină”, sunt puternic încurajate de bolșevici pentru a sfâșia și a distruge Trupul lui Hristos. De departe, cea mai interesantă se dovedește istoria acestei (acestor) Biserici de după 1991, când în Ucraina își desfășoară în paralel activitatea: o Biserică Ortodoxă Autocefală a Ucrainei (dependentă de Patriarhia Moscovei), o Biserică Ortodoxă a Ucrainei – Patriarhia Kievului și o Biserică Ortodoxă a Ucrainei autocefală.

Cel mai amplu material este cel dedicat *Bisericii Ortodoxe Ruse* (p. 382-458). Primele 50 de pagini (p. 383-434) descriu crizele sistemului sinodal și restaurarea Patriarhiei,

Recenzii

eforturile de reformare a vieții bisericești în cadrul sinodului local din 1917-1918, precum și tragediile cu care se confruntă Biserica după instaurarea regimului ateu până la finele celui de-al Doilea Război Mondial. Sunt interesante ezitățile și reacțiile inconstante ale întâistăților, care încearcă să găsească o modalitate de supraviețuire a Bisericii, chiar dacă acest lucru însemna uneori expunerea lor diferitelor represii sau condamnări. Suferințele, descrise poate prea blând, și cu o urmă de blazare, culminează cu cifrele sutelor de mii de credincioși deportați și a zecilor de mii de clerici uciși. Dar în ciuda acestor persecuții, Biserica găsește resursele interioare, dar și umane, de a contribui la consolidarea conștiinței naționale în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A doua parte a textului (p. 435-455) evidențiază atitudinile autorităților de stat care alternează perioadele de toleranță cu cele de prigoană, iar „dezvoltării Patriarhiei Moscovei după anul 1990” îi sunt rezervate două pagini și jumătate (p. 456-458), în care abia este schițată structura actuală a patriarhiei și domeniile de interes în care se implică activ.

Ultima *Biserică Ortodoxă* prezentată este cea *din Georgia* (p. 459-481), unul dintre cele mai vechi state creștine (cca. 320). Întrucât autocefalia îi fusese recunoscută încă din secolul al V-lea, îți vine greu să accepți că, în ciuda unei independențe ecleziale de un mileniu și jumătate, în 1811 ea este desființată de administrația rusă care ocupase acest teritoriu, iar Biserica Georgiei este redusă la stadiul de simplu exarhat sub jurisdicția sinodului de la Moscova. Acestei măsuri i se adaugă naționalizarea proprietăților Bisericii și încercările de rusificare, care ajung până la înlocuirea limbii liturgice georgiene cu slavona. În acest context, după revoluția bolșevică și dezmembrarea Imperiului Țarist, clerul georgian declară în mod unilateral restaurarea autocefaliei, act perfect legitim. Cu toate acestea, recunoașterea de către Bisericile surori întârzie astfel, încât Patriarhia Moscovei o acceptă în 1943, în vreme ce Patriarhia Ecumenică amână acest pas până în 1990.

Nu pot decât să recomand această carte tuturor celor ce încă mai caută semne și mîni ale prezenței lui Dumnezeu, Care își ocrotește Biserica în pofida tuturor încercărilor noastre, mai mult sau mai puțin conștiente, de a o dărâma.

Drd. Dragoș Boicu